

УДК 378.015.31:34]:378.091

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.296640>

Наталія Чубінська, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету "Львівська політехніка"

Мар'ян Попко, аспірант кафедри
педагогіки та інноваційної освіти
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету "Львівська політехніка"

ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ

Статтю присвячено проблемі формування правової культури громадян. Вона розглядалася українськими та зарубіжними ученими і цікавість до її обґрунтування лише посилюється. Наукова проблема формування правової культури особистості є інтердисциплінарною, оскільки охоплює різні науки: педагогіку, психологію, філософію, соціологію, правознавство, політологію, економіку, етику тощо. Правову культуру можна визначити як загальну нормативну модель поведінки, що визначає пов'язані з нею цінності. Освітнє середовище закладу вищої освіти має значний потенціал для системного і наукового формування правової культури студентів.

Ключові слова: формування; правова культура; заклад вищої освіти; освітнє середовище; студенти; громадянське суспільство.

Лім. 10.

Nataliia Chubinska, Ph.D. (Pedagogy),
Associate Professor of the
Pedagogy and Innovative Education Department,
Institute of Jurisprudence, Psychology and Innovative Education,
Lviv Polytechnic National University
Marian Popko, Postgraduate Student of the
Pedagogy and Innovative Education Department,
Institute of Jurisprudence, Psychology and Innovative Education,
Lviv Polytechnic National University

INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION AS AN EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF FORMATION OF LEGAL CULTURE OF STUDENTS

The article is devoted to the problem of forming the legal culture of citizens. It was considered by Ukrainian and foreign scientists, and interest in its justification is only increasing. The scientific problem of forming the legal culture of an individual is interdisciplinary, as it covers various sciences: pedagogy, psychology, philosophy, sociology, jurisprudence, political science, economics, ethics, etc. The educational environment of the institution of higher education has significant potential for the systematic and scientific formation of the legal culture of students.

Law in the today's conditions is one of the most important factors affecting social life and is part of the general culture of society. Legal culture can be defined as a general normative model of behavior that determines the values associated with this model.

An institution of higher education as an educational environment for the formation of the students' legal culture must meet certain requirements in order to effectively and constructively perform the specified function. We include: systematic informing of students about law, the law and everything related to it; strict and unquestionable compliance with those norms and rules that are valid in a certain educational institution and ensure its functioning; broad involvement of all students in all forms and methods of work that directly or indirectly relate to law, laws, legal norms, civil life of society; encouraging students to participate in the life of public institutions at various levels; the development of student self-government as an important component in the formation of the legal culture of the individual; participation of students in public associations and societies as forms of social life; promotion of healthy legal norms of social life as a condition for building a democratic society; inclusion in various educational components of the educational process (curriculums, programs, components of the educational process, methodical support) information on the legal life of the state with examples of their successful implementation, etc.

Keywords: formation; legal culture; institution of higher education; educational environment; students; civil society.

Актуальність дослідження. Аналізуючи правову культуру в закладі вищої освіти, доцільно звернутися до одного з найважливіших культурних феноменів сучасних демо-

кратичних країн, яким є право. Саме воно як один із найважливіших регуляторів суспільного життя є частиною культури суспільства. Право можна вважати різновидом особливого соціального зв'язку,

який об'єднує громадян певної країни, законодавчо регулює їхні стосунки, створює реальні умови гармонійного суспільного життя. Люди, які є членами суспільства, повинні підтверджувати позитивне ставлення до виконання закону, що діє у країні.

Дотримання законів у державі детермінується верховенством права. У демократичній правовій державі верховенство права означає дотримання закону як органами державної влади (держави та місцевого самоврядування), так і всіма людьми. Кожна людина буде законослухняною, якщо утримується від дій, заборонених законом, бо в такій країні дозволено те, що не заборонено. Органи державної влади, однак, можуть робити лише те, що їм дозволено (те, що входить до їх компетенції) і це прямо передбачено в законодавчих положеннях. Отже, індивід прийме позицію дотримання закону, якщо свідомо утримується від його порушення. Формування правової культури усіх громадян, зокрема студентів, є важливою складовою їх загальної культури. Заклад вищої освіти як освітнє середовище становлення студентської молоді покликано відіграти у цих процесах ключову роль.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблема формування правової культури громадян різного віку не є новою у педагогіці. Вона розглядалася українськими та зарубіжними вченими, і цікавість до її обґрунтування лише посилюється.

Від початку новітнього етапу становлення незалежності України проблеми правового виховання дітей, молоді та дорослих, а також формування правової культури громадян у різних його аспектах та сенсах знайшли відображення у працях українських учених. Науковий доробок дослідників є інтердисциплінарним, оскільки охоплює різні науки: педагогіку, психологію, філософію, соціологію, правознавство, політологію, економіку, етику тощо.

З-поміж учених, які всебічно обґрунтовують означену проблему у різних її ракурсах, можна назвати: О. Бардінова [1], Г. Васяновича [2], О. Вишневецького [3], М. Городиського [4], І. Гриника [5], М. Кащук [6; 7], В. Котюк [8], А. Стаканкова [10] та ін.

У їхньому науковому пошуку:

– окреслені проблеми змісту і завдань правового виховання дітей та молоді;

– зроблена спроба узагальнення шляхів та способів формування правової культури особистості, її морально-правової відповідальності;

– обґрунтовуються педагогічні умови реалізації завдань правового виховання громадян;

– визначаються шляхи взаємодії сім'ї, школи і органів державної влади щодо правового виховання особистості;

– аналізуються питання впливу навчальних інституцій (школа, коледжі, заклади професійної освіти, заклади вищої освіти) на процес формування правової культури особистості, правове виховання

та загальні засади розбудови громадянського суспільства тощо.

Мета статті – з'ясувати сутність, шляхи та способи формування правової культури студентів в умовах академічного середовища закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Право є частиною культурного цілого держави. Зміни в правовому полі регулюються закономірностями, що визначають динаміку культури держави. Сьогодні стає очевидним, що набуття громадянами України необхідного мінімуму правових знань та компетенцій, їх практичної реалізації забезпечується розгалуженою мережею загальноосвітніх, спеціалізованих професійних, вищих освітніх закладів, незалежно від форм власності; інформуванням через ЗМІ; культурно-освітні установи; різнопланові інституції громадянського суспільства тощо.

Кожне суспільство має індивідуальну модель соціальної структури та модель соціальних функцій, що забезпечують суспільний порядок і дотримання права. Соціальним ладом у країні може бути сила держави (влада), права чи культури. Спосіб організації суспільства, врегулювання конфліктів і захисту соціальних інтересів залежить від переважання одного з цих елементів та переважальних інтересів громадян. У країнах, де домінує сила, яка ґрунтується на примусі і насильстві, які є зовнішніми чинниками впливу на індивідів, розбудовується авторитарне суспільство, де людина стає вторинним чинником і об'єктом суспільного життя. Право – це не система, а засіб застосування сили, а сила визначається соціальною поведінкою і мисленням громадян. Тому основним завданням держави в ідеалі має бути захист соціального інтересу кожного окремого громадянина, що найчастіше розуміється як провідний інтерес влади або країни. Для побудови досконалого суспільства необхідне формування правової культури усіх громадян.

Правова освіта та виховання мають здійснюватися в усіх дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних, а також закладах вищої і післядипломної освіти, засобом формальної, неформальної та інформальної освіти. Формування правової культури студентів у ЗВО є важливим завданням власне здобувачів освіти, педагогів, ЗМІ, громадських організацій, правових органів, державних інституцій.

Право в умовах сьогодення є одним із найважливіших факторів, що впливають на суспільне життя і є частиною культури суспільства. Правову культуру можна визначити як загальну нормативну модель поведінки, що визначає пов'язані з цією моделлю цінності. У світі існує багато типів правових культур, оскільки в результаті історичного, геополітичного, соціального, демографічного, технологічного розвитку різні країни сформували різні правові культури.

Аналізуючи сутність та завдання правового виховання особистості А. Стаканков визначає низку

його завдань, без яких формування правової культури студентів було б не повним: “Виходячи з визначення поняття правового виховання, можна, на наш погляд, встановити три його основних завдання:

- формування правосвідомості;
- формування правомірної поведінки;
- формування правової культури.

Першочергове завдання правового виховання – формування право-свідомості” [10, 18].

Правова культура – це центральне поняття для юридичних наук і соціології права. Вона у своїй сутності об’єднує ідеї, цінності, ставлення та переконання певної групи людей щодо закону і механізмів його дотримання. Формування правової культури визначається усіма дослідниками цієї проблеми як необхідна складова загальної культури громадян [2; 4; 5; 7; 9; 10]. Розпочинати цей процес доцільно з раннього віку, проте особливо цінним і корисним є досвід молоді у процесі фахової орієнтації та інтеграції у професійні суспільні відносини. Вважаємо, що умовах академічного середовища закладу вищої освіти формування правової культури особистості може відбуватися достатньо успішно і результативно, якщо будуть задіяні відповідні доцільні механізми, шляхи та способи.

Поряд з питаннями формування правової культури особистості необхідно також розглядати проблему правового виховання дітей та молоді. Обґрунтовуючи інструментальну складову правового виховання, вчені-дослідники з’ясували її найбільш дієві форми і засоби, зокрема:

– “юридичну освіту, яка складається із навчання і спеціальної підготовки кадрів вищої і середньої кваліфікації для науки, державного і суспільного апарату;

– систему юридичної підготовки інших працівників різних органів, які пов’язані із нормотворчою роботою, яка проте не вимагає спеціальної юридичної освіти;

– систему форм правової освіти широких мас, особливо молоді;

– форми правового виховання у процесі правозастосувальної державної діяльності, зокрема виховний вплив примусу й заохочення;

– масові засоби формування суспільної думки у сфері права;

– використання літератури й мистецтва з метою правового виховання і підвищення правової культури” [6].

Характеризуючи право та правові явища ми часто користуємося відповідним лексиконом, який відображає його сутнісні характеристики, а саме:

- правові норми;
- інститути права;
- вирішення спорів;
- порядок і конфлікти;
- права;

- обов’язки;
- контроль;
- держава;
- правові акти тощо.

Значимо, що часто педагоги вказують власне на важливість правового виховання громадян. В останні роки наголошується на проблемі формування правової культури особистості, хоча ці питання не можуть розглядатися як сепаровані і самодостатні. У середовищі студентства у рамках процесу формування правової культури здобувачів освіти і правове виховання є надважливим. Серед суттєвих і значимих передумов та механізмів правового виховання вченими визначаються:

- формування почуття законності;
- свідоме виконання законів;
- правова освіченість особистості;
- попередження злочинів;
- профілактика правопорушень;
- формування моральних переконань [10, 101–102].

Визначаючи сутність питань щодо формування правової культури важливо зважати на те, що існують поняття, які загалом характеризують цей процес, а саме:

- правова свідомість;
- внутрішня та зовнішня правова культура;
- правовий плюралізм;
- мультикультурні суспільства;
- глобалізація;
- транснаціональні тенденції;
- європеїзація “національних” законів тощо.

Ці та інші терміни є характеристикою загального поняття “правова культура” і визначають його зміст, завдання та цілі.

Окремо наголосимо на сутності дефініції “правова свідомість”, оскільки вона є пріоритетною у процесі формування правової культури студентів. Учені-дослідники основними компонентами індивідуальної правосвідомості вважають:

1. Систему (рівень, обсяг) правових знань.

2. Ставлення особи до наявної або бажаної системи права і законодавства. Це виражається у повазі до права, до закону на підставі внутрішніх переконань. А це означає, що самі собою правові знання мало що значать, якщо не поважати, або ігнорувати чинне законодавство.

3. Готовність особи до соціально-правової активності. Цей компонент пов’язаний з правовою діяльністю особи, з її правомірною або протиправною поведінкою. Суспільство і держава зацікавлені у тому, щоб діяльність і поведінка здійснювались свідомо і на основі поваги до чинного права і правопорядку [10, 48].

Заклад вищої освіти як освітнє середовище формування правової культури студентів є особливим ореолом, де може бути наданий адекватний вектор

розуміння та сприймання права у державі і способів формування правової культури. Зокрема, О. Магдик слушно вважає, що “питання правової освіти молоді актуальне у зв’язку з необхідністю виховання громадян у дусі активної участі в суспільних справах, забезпечення молоді правовою інформацією щодо чинного законодавства та практики його застосування, профілактики правопорушень, які скоюються на ґрунті правового нігілізму, цинізму й аморальності, формування правової культури європейського типу, що дасть можливість громадянам успішно інтегруватись у європейський і світовий правовий простір для реалізації своїх приватних та публічних інтересів” [9, 58].

Заклад вищої освіти як освітнє середовище формування правової культури студентів повинен відповідати певним вимогам з тим, щоб результативно і конструктивно виконувати означену функцію. До них ми відносимо:

- системне інформування студентів про право, закон і все, що з цим пов’язане;
- строге і беззаперечне дотримання тих норм і правил, які є чинними у певному закладі освіти і забезпечують його функціонування;
- широке залучення усього загалу студентів до усіх форм і способів роботи, які прямо чи опосередковано стосуються права, законів, правових норм, громадянського життя суспільства;
- заохочення студентів до участі у житті суспільних інституцій різних рівнів;
- розбудова студентського самоврядування як важливої складової щодо формування правової культури особистості;
- участь студентства в громадських об’єднаннях товариствах як формах суспільного життя;
- пропагування здорових правових норм суспільного життя як умови розбудови демократичного суспільства;
- включення у різноманітні освітні складові навчального процесу (навчальні плани, програми, компоненти освітнього процесу, методичне забезпечення) інформації щодо правового життя держави з прикладами їх успішної імплементації у життя тощо.

Власне у такий спосіб у студентів формується правосвідомість, яка зумовлює не лише формальне, зовнішнє прийняття суспільних норм права, але й визначає суб’єкту, свідому і активну позицію особистості у питаннях права: “Таким чином, правосвідомість особистості – це така форма відображення правових явищ, яка включає в себе психічні, інтелектуальні, емоційні і вольові процеси і стани: знання діючого права і законодавства, правові вміння і навички, правове мислення, правові емоції і почуття, правові переконання і установки, які синтезуються в прийнятих рішеннях і які направлені на пізнання, спілкування і взаємодію в процесі правової діяльності і поведінки в сфері правовідносин” [8, 85].

Висновки. Отже, заклад вищої освіти як освітнє середовище володіє значним і потужним потенціалом задля формування правової культури студентів; має всі підстави і способи робити це системно, фахово, науково і результативно; може задіювати як власні ресурси, так і зовнішні чинники, як от: державні установи, громадські організації, державних службовців, представників силових культур тощо.

Уважаємо, що окремого дослідження потребують порівняльні аспекти формування правової культури молоді у різних країнах; з огляду на сучасні світові події дослідникам треба представити компаративний аспект правового виховання дітей та молоді, що дасть змогу українським педагогам зрозуміти та певною мірою перейняти кращі зразки правового виховання у зарубіжних країнах, які успішно побудували досконалі, громадянськочентричні, правові, демократичні держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бардінов О. Формування правосвідомості школярів як проблема громадянського виховання. *Імідж сучасного педагога*. 2003. № 3. С. 57–59.
2. Васянович Г.П. Морально-правова відповідальність педагога (теоретико-методологічний аспект): монографія. Львів: Вид. Сполом, 2010. 356 с.
3. Вишневський О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посіб. для студентів вищих навч. закладів. Дрогобич: Коло, 2006. 608 с.
4. Городиський М.І. Педагогічні умови забезпечення змісту правової освіти майбутнього вчителя: дис. ... канд. пед. наук. Харків, 1998. 167 с.
5. Гриник І.М. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до правового захисту дітей у Німеччині: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Дрогобич, 2013. 301 с.
6. Кашук М.Г. Зміст та завдання правового виховання старшокласників. *Наукові записки*: зб. наук. ст. / Міністерство освіти і науки України, Нац. педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. Вип. ХСІХ (99). С. 88–93.
7. Кашук М.Г. Правове виховання дітей та молоді (компаративний аспект). *Педагогіка*. Люблін, 2015. С. 15–19.
8. Котюк В.О. Теорія права: курс лекцій: навч. посіб. для юрид. фак. вузів. Київ, 1996. 147 с.
9. Магдик О.О. Правове виховання школярів: теорія, досвід, проблеми. *Постметодика*. 1999. № 2–3–4. С. 58–59.
10. Стаканков А.В. Теорія і практика правового виховання в історії вітчизняної педагогічної думки другої половини ХІХ – початку ХХ століття: дис. ... канд. пед. наук. Харків, 2003. 207 с.

REFERENCES

1. Bardinov, O. (2003). Formuvannia pravovidomosti shkoliariv yak problema hromadianskoho vykhovannia [Formation of schoolchildren’s legal awareness as a problem of civic education]. *The image of a modern teacher*. No. 3. pp. 57–59. [in Ukrainian].
2. Vasianovych, H.P. (2010). Moralno-pravova vidpovidalnist pedahoha (Teoretyko-metolohichniy aspekt) [Moral and legal responsibility of the teacher (Theoretical and methodological aspect)]. *Monograph*. Lviv, 356 p. [in Ukrainian].

ПРОБЛЕМА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

3. Vyshnevskiy, O.I. (2006). Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainскої pedahohiky: posib. dlia studentiv vyshchych navch. zakladiv [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy: manual. for students of higher education institutions]. Drohobych, 608 p. [in Ukrainian].
4. Horodyskiy, M.I. (1998). Pedahohichni umovy zabezpechennia zmistu pravovoi osvity maibutnoho vchytelia [Pedagogical conditions for ensuring the content of the future teacher's legal educatio]. *Candidate's thesis*. Kharkiv, 167 p. [in Ukrainian].
5. Hrynyk, I.M. (2013). Pidhotovka maibutnikh sotsialnykh pedahohiv do pravovoho zakhystu ditei u Nimechchyni [Training future social pedagogues for legal protection of children in Germany]. *Candidate's thesis*. Drohobych, 301 p. [in Ukrainian].
6. Kashchuk, M.H. (2011). Zmist ta zavdannia pravovoho vykhovannia starshoklasnykiv [Content and tasks of legal education of high school students]. *Scientific notes*. Ministry of Education and Science of Ukraine, Mykhaylo Drahomanov National Pedagogical University. Kyiv, Vol. XCIX (99), pp. 88–93. [in Ukrainian].
7. Kashchuk, M.H. (2015). Pravove vykhovannia ditei ta molodi (komparatyvnyi aspekt) [Legal education of children and youth (comparative aspect)]. *Pedagogy*. Liublin, pp. 15–19. [in Ukrainian].
8. Kotiuk, V.O. (1996). Teoriia prava [Theory of law]. *Course of lectures*. Kyiv, 147 p. [in Ukrainian].
9. Mahdyk, O.O. (1999). Pravove vykhovannia shkolariv: teoriia, dosvid, problemy [Legal education of schoolchildren: theory, experience, problems]. *Postmethodology*. No. 2–3–4, pp. 58–59. [in Ukrainian].
10. Stakankov, A.V. (2003). Teoriia i praktyka pravovoho vykhovannia v istorii vitchyznianoї pedahohichnoi dumky druhoi polovyny XIX – pochatku XX stolittia [Theory and practice of legal education in the history of domestic pedagogical thought of the second half of the 19th – early 20th centuries]. *Candidate's thesis*. Kharkiv, 207 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.11.2023

УДК 159.923.2:378.014.61

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.296639>

Валентина Стець, кандидат філософських наук,
доцент кафедри психології
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Зоряна Борисенко, кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ПРОБЛЕМА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Основна увага статті зосереджена на визначенні факторів, що впливають на підвищення якості професійної підготовки педагогічних кадрів. Йдеться про новий підхід до розгляду самого змісту вишівської педагогічної освіти, про посилення практико-орієнтованої спрямованості навчання, забезпечення безперервного характеру становлення педагога у ЗВО, про цифровізацію освітнього середовища та використання можливостей класичної університетської освіти у підготовці майбутніх вчителів. Показано, як кожен із названих факторів за певних умов може підвищити якість професійної підготовки учительських кадрів.

Ключові слова: професійна підготовка педагогічних кадрів; якість педагогічної освіти; фактори підвищення якості підготовки педагогічних кадрів.

Літ. 6.

Valentyna Stets, Ph.D. (Philosophy),
Associate Professor of the Psychology Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Zoryana Borysenko, Ph.D. (Psychology),
Associate Professor of the Psychology Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE PROBLEM OF IMPROVING OF QUALITY OF PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHING STAFF IN MODERN CONDITIONS

The article focuses on identifying the factors that influence the quality of teaching staff professional training. It is about a new approach to considering the content of university teacher education, strengthening the practice-oriented orientation of training, ensuring the continuous nature of teacher education in higher education institutions, digitalizing the educational environment and using the possibilities of classical university education in the training of future teachers. It is shown how each of these factors, under certain conditions, can improve the quality of teacher training.

One of the leading factors in improving the quality of teacher education is the content of university education. At the same time, the content of teacher education is a certain “field” of intersection of at least three cultures: the culture accumulated in textbooks and manuals, the personal culture of the teacher and the personal culture of students.